

njegove lirike. Mnogi niso razumeli in niso zaupali. Toda mi, ki smo ga poznali kot prijatelji, mi, ki smo vedeli, kako muči njegovo pravično dušo negotova in kruta usoda našega naroda, mi smo razumeli in se čudili: njegova volja je hotela kljubovati tudi v najtežji in najbolestnejši skušnji, hotela je ostati neupognjena in silna tudi v smrtnem dihu, ki je zavel v obraz prebujenemu narodu. Vzkliknil je za nas proti vsem: živeti v kljub vsem, tvoriti in živeti . . .“ Enako je pisal Arne Novak v Venkovu: „Umetnik je bil Theeru nerazdružljivo spojen s človekom. Theer je vedno zahteval, ne le, da stoj za svojim delom pesnik z vsem svojim značajem, ampak da mu žrtvuj tudi svojo osebno srečo, komodnost in življenjske ugodnosti . . . Theer je bil vedno pripravljen postaviti se za svoje prijatelje, za svoje delo in predvsem za svoj narod. Pesnik „Povratka“ in „Moje Češke (zemlje)“ je bil iz naših mladih umetnikov menda najbolj ponosen Čeh . . .“ Pri nas bo morebiti koga to motilo — a v tem je bil Theer enak onim našim jugoslovanskim pesnikom, ki so našli pesem svoje zemlje. Theer je dobojeval težek boj in je pred smrtjo videl zmago, za katero se bojujemo.

Theerova mati je ob smrti svojega sina položila ustanovo 20.000 K v podporo mladim češkim umetnikom. Pot je pokazal Ther jasno in točno. Ni dvoma, da ga bo štelo bodoče pokolenje med svoje prve in največje bojevnike.

Theer je tretji iz mlajše generacije, ki je umrl v tej vojni: 1. Taufer, 2. Miloš Marten, 3. Theer. Toda Theer ni mislil umreti. Prva dva sta bila vojaka — ampak on Faethon.

Ali Faethoni umirajo?

Oni umro zato, da žive.

Janko Glaser:

Oktober.

Z vsakega hriba klopotec v dan
zlate pesmi kuje,
kakor zveneče, suho zlato
jih z gričevja suje.

In pozlačena že v solncu blešči
vsa se zemlja okoli:
vsa ta pobočja, obronki po njih,
vsi ti tihi doli . . .

In to se pravi?

Marija Kmetova:

Mat i.

(Dvodejanka.)

OSEBE:

Pavle Traven, profesor.

Brigita, njegova žena.

Vida Bronova.

Matja Matjan, pisatelj.

Zdravnik.

Služkinja.

Godi se v mestu v sedanjosti. Drugo dejanje dve leti pozneje.

Prvo poglavje.

Prvi prizor.

Brigita, Matjan.

Salon srednje velikosti z balkonom, ki je zagrnjen z zaveso. Dve okni, sredi med njima rumeno-baržunasta zofo z istobarvnimi fotelji. Sredi sobe majhna mizica z nekaj knjigami in vazo z rdečimi rožami.

Omara za knjige, klavir, umetniške slike po stenah.

Pozno deževno poletno popoldne. Sliši se, kako udarjajo deževne kaplje na šipe.

Brigita vstane z zofo in gre k oknu, kjer obstane. Časih bi bila sedela po ure in ure sama takole pri oknu in poslušala udarce deževnih kapelj. Zdaj pa mi je dolgočasno in rada bi s kom govorila. V tem pozvonu. Služkinja vstopi.

Služkinja. Gospod Matjan je tu, milostljiva.

Brigita se hitro okrene. Res? Naj pride! Služkinja odide. Brigita popravlja rože v vazah.

Matjan vstopi. Klanjam se, gospa Brigita!

Brigita. Pozdravljeni! Prav, da ste prišli; pusto vreme me je navdahnilo z dolgočasjem. In zaželela sem si nekoga.

Matjan. Jaz pa sem nekaj časa kolovratil po mestu, končno mi je bilo preveč blata in dežja in sem se mimogrede oglasil.

Brigita. In dobro ste pogodili. Pa sedite vendar! Matjan sede na fotelj, Brigita na zofo.

Matjan. Pavleta ni doma?

Brigita. Ima spet neko predavanje. Saj se kar trga samega dela. Tu ima šolo, tam šolo, pa društva, pa predavanja — ah — da je že nervozen do skrajnih mej!

Matjan. No da, pa ga spoštujejo ljudje zato. Delaven človek je, in delavnost spoštuje in uvaža ljudstvo.

Brigita. Zdajle ste se prav pošteno zmotili, gospod Matjan.

Matjan. Kako to, gospa Brigita?

Brigita. Da spoštuje ljudstvo delavnost? Nič ni res, nič je ne spoštuje in upošteva. Prav nasprotno je res. Čim udobnejši je kdo, tem večje lovorove vence dobiva na glavo.

Matjan. Res je, morda sem se zmotil . . . Ali pa tudi ne . . .

Brigita. Kako da ne?

Matjan. Recimo, da je to res, da je delavnost spoštovana, in sicer s tem, da jo ljudstvo tiho spoštuje, veste v tistem —

Brigita. sožalju! — Haha —

Matjan. Gospa Brigita! — No da, morda. (*Čez nekaj časa.*) Nečesa sem se spomnil pri tehle besedah „Tiho sožalje“. Sedim zadnjič pri mizi in pišem, pa me podrega prijatelj in mi pravi: „Obžalujem te, Matja, da si še vedno tako neumen in pišeš prazne marnje. Ali to kaj nese? Ničesar! — Službe si poišči in pusti to! Res, obžalujem te!“ — Vidite, gospa Brigita, tole je bilo nekako sožalje z delavnostjo. Morda je drugod tudi tako. Sicer vidijo in gledajo vse tisto delo človekovo, pa na tistem izrekajo sožalje, da se ne poprime česa boljšega, namreč dela zase in za svoj želodec — ne za druge.

Brigita. Torej je prišlo na moje besede! — Tisti pa, ki so slavljani in spoštovani, odpirajo usta in sejejo pleve med množico. Pleve so pa lažje od zrnja, in ljudstvo jih lažje prenaša. In zato je spoštovana nedelavnost. Pleve se razprše, nimajo jedra, delo pa ima jedro.

Matjan. Ah, gospa Brigita, in vendar je tudi toliko del, ki niso pleve, in vendar ne koristijo človeštvu!

Brigita. Na primer?

Matjan. Na primer? — Vzemimo tista učena raziskavanja vsemogočnih ved in brezkončnega materijala.

* *Zmračí se popolnoma. Služkinja prinese svetilko z rdečim senčnikom in jo postavi na podstavek tik klavirja.*

Brigita. Kaj pa vi pravzaprav smatrate za pravo delo, ki je res delo?

Matjan. Veste, tako delo je delo matere.

Brigita. Delo matere?

Matjan. Da — delo matere, pa pravo delo!

Brigita. Mislite vzgojo otrokovo in posvetitev vseh materinih moči v blagor svojih otrok? Da, da — to je že znano, da je vendar največ vzgojiti človeka, in sicer svojega in pravega človeka . . . Seveda, vzgoja zato ne sme biti napačna, ne prestroga, ne premehka. To je veliko delo, da — imate prav, gospod Matja.

Matjan. In vendar v tem delu ni samo vzgoja. Rekel sem že, da mora biti delo matere pravo. In to ni le vzgoja.

Brigita. Kaj še?

Matjan. Gospa Brigita, stavili ste kratko, pa obširno vprašanje . . . Ste že videli pohabljenca, otroke in odrasle, kaj ne?

Brigita. Da, da!

Matjan. In menite, da je prav, da so ti na svetu?

Brigita. Moj Bog! Nesreča je pač to za vsakega takega reveža in za človeštvo sploh.

Matjan. Da, nesreča, gospa Brigita, ki bi je ne bilo treba!

Brigita. Gotovo ne! Paziti bi morale matere. Večinoma je to njihova krivda. Vendar časih . . .

Matjan. Kaj ne, vendar časih ni to krivda mater. Nesreča je to, neizogibna nesreča. In še večja nesreča je to, da živijo taki reveži.

Brigita. Tudi pohabljenca so ljudje!

Matjan. Ne, gospa, to niso pravzaprav ljudje! Narava je enočrtna, ravnočrtna, ne zveržena in vijugasta. Človek je narava, torej tak človek ni cel človek. Kaj menite, da živijo ti nesrečneži naše življenje?

Brigita. Ah, vidite, gospod Matja, o tem sem že dosti premišljala. Tega ne bi smelo biti, pohabljenca ne!

Matjan. To so reveži, ki se vlačijo vse svoje življenje kakor mrtvaške prikazni, ki se dušijo in umirajo hip za hipom. Zavist do drugih zdravih ljudi jim razjeda dušo, grize srce. Stiskajo na skrivnem pesti in prisegajo maščevanje zdravim, maščevanje staršem, da so jih priklicali na svet . . ., priklicali in jih pustili na tako pot, popolnoma brez priprave, zakaj, gospa Brigita, zunanost človekova grozovito vpliva nanj — na njegovo dušo! In cela vrsta jih je, ki se vlačijo, vlačijo kakor golazen po tleh, srkajo prah in blato vase in se tresejo pred vsako mislijo, vsakim čustvom. Sami sebi so v nadlego in vsem drugim . . . To niso celi ljudje, verujte mi! „V zdravem telesu biva zdrava duša“ — vidite, gospa, to je že staro in oguljeno — in vendar tako resnično!

Brigita. Razne zavode ustanavljajo za take ljudi.

Matjan. Ali se vam zdi to prav?

Brigita. Govori se pač, da je to velike koristi, zakaj tudi gluhonemi in slepi in drugi pohabljenca imajo dušo, ki jo je treba negovati. Pa po mojih mislih se jim stori s tem še večja nesreča. Čemu kazati beraču zlatô v oknih, s steklom zaprtih? S pomočjo teh šol izpregledajo v oni svet, ki je zdravim tolike vrednosti — in v tem vidite — zdi se mi — da je še huje. Pa Bog varuj, da bi slišali to oni, ki se trkajo na prsa in kličejo: „Mi, mi smo! Delavni smo!“ In vendar —

Matjan. In vendar nimajo prav —

Brigita. Ne, ne — sami sebe in druge slepijo. Ali gorje vam, kakor sem že rekla, da bi se razlegel ta glas med svet. Pobili bi naju. In tudi — saj se vse tako vrti — vrti, na noge, na glavo, na glavo, na noge — vsevprek — vsevprek stopamo in legamo, in onega ni, ki bi dejal in tudi izpolnil besede: „Na noge vsi!“

Matjan. In vendar bi hotel reči ljudem besedo na ta način.

Brigita. Vi? — Pisatelj ste, to je res . . . Pa — to morate priznati sami, gospod Matja, — pisateljeva dela pač beremo, pomislimo, malo nas pošegečejo časih, navadno pa tudi ne. Zapiramo knjige, jih polagamo med druge v „večni mir in pokoj“ — in — pozabljamo na vse. To je pravzaprav grozno, če pomislite, da sčasoma vse pozabimo — vse, vse.

Matjan. Pa, gospa Brigita, če bi koga tako zaskolela rana, da bi je ne pozabil, temveč jo pričel celiti?

Brigita. Ali bi vi provzročili to rano? — Ha — 'obsodili bi vas in kamenali! Kaj bi imeli od tega? — Sicer pa — imate bržkone kako novo delo v mislih?

Matjan. Da.

Brigita. Ah, gospod Matja, govorite mi o tem delu, vsaj v glavnih potezah! — Hočete? Da? — Dajte, dajte!

Matjan. Sicer . . . No, pa bom, gospa Brigita!

Brigita se stisne v kot zofe, ponudi Matji cigarete, zre v Matjo. Matja prižge cigareto, udobno sede in govori z mirnim, skoro tihim glasom. Zdajpazdaj zaropoče voz pod oknom. Od nekod blizu se slišijo glasovi klavirja, sentimentalne melodije.

Matjan kadi in prične. Bila sta mož in žena, zdrava in mlada po duši in telesu. In živela sta srečno in udobno. Žena ni bila ena izmed tistih, katerim je zunanost in obleka vse, polagala je resnost tudi na dušo in je bila izobražena in jako duhovita. Mož je bil zdravnik, mož dela in svojega poklica. Živel je le domu in delu. — Rodil se jima je otrok, deček, in v nesrečo — bil je — hrom. Izpočetka mati tega ni opazila. Oče, kot zdravnik, je sicer nekaj opazil, dozdevalo se mu je nekaj, pa ni hotel verovati sam sebi, ne svojim knjigam, ne vsi svoji zdravniški vedi. Prestrašno se mu je zdelo kaj takega. Opazoval je otroka, ga preiskaval, stikal po novih knjigah o tej bolezni — pa vse ni nič pomagalo. Otrok je rasel, pričel govoriti, izhodil pa ni. Oče je presedal na skrivoma po cele noči, se mučil in študiral, študiral . . . Skoro zmešalo bi se mu bilo . . . Mati pa ga je povpraševala, čemu otrok ne izhodi, kaj mu je . . . On jo je tolažil kolikor je mogel, češ, da se to dogaja dostikrat, da ne izhodiijo otroci tako brž, časih celo šele po štirih letih. Na skrivnem pa je begal od zdravnika do zdravnika, dal v ženini odsotnosti preiskati otroka . . . In s strahom in grozo je zaznal, da je otrok hrom, hrom za vse življenje. Nobene pomoči ni bilo zanj; tudi vse klinike bi bile brezvspešne. Tedaj se je postaral za več let, in žena mu je čitala skrb in starost z obraza. — In nekoč ga je zasačila, ko je slonel sklonjen nad otrokom, ga preiskaval — nazadnje pa se je sesedel na stol, izbuljil oči in zaškrtal z zobmi. Topo je zrl v strop in hropel. Tedaj pa je ona skočila k njemu, objela ga okrog vratu in kriknila: „Ti si mi prikrival nekaj groznega, izvijal si se mi, nisem mogla do tebe — zdaj, zdaj te imam! — Govori, govori resnico, rotim te! Kaj je z najinim otrokom?“ Ni imel

moči, da bi bil skočil kvišku, zaječal je in molčal. Ona pa je divje zavpila: „Kaj je z otrokom?! Ne prikrivaj mi ničesar! Govori — ah — govori!“ In prišla ga je za roko in mu srepo pogledala v oči. On pa je mahnil z rokama in govoril blebetaje kakor norec: „Hrom — je — za — vse življenje — hrom — brez po — pomoči.“ In je naslonil glavo na mizo in brezglasno zaihtel. Ona pa je —

Brigita. Kaj je ona? (*Govori vsa zasopla in prestrašena.*)

Matjan mirno. Ona pa je odšla mirna in kakor steklena iz sobe, vzela otroka, se vrgla na zofo in ga poljubovala kakor v brezumni strasti in živem ognju. Potem pa je govorila sikaje in neizrečeno trpko in polna zastrtega gneva: „Ti moj dragi, ti moj ljubi — ti moj otrok! Na svet sem te priklicala — in kaj — kaj sem ti dala za na pot —? Ah, kaj sem ti dala?! Hromec si — hromec! — Ah!“ — In je padla in se stresla v brezsolznem joku — a otrok se je smehljajal . . .

Brigita se presede in zatisne oči z rokama. Kaj dalje, dalje?

Matjan podpre glavo. Živela sta mesec dni oba, oče in mati kakor v trdi okamenelosti, in besede so jima bile kakor ognjene puščice. Rezke in ostre gube so se jima zarezale v obraz. Naposled se je oče udal usodi, je hodil po svojih opravkih kakor preje, a ni si upal pogledati ljudem v oči. Kakor bi bil storil velik zločin človeštvu, se je zazdel sam sebi, kakor bi bil stokratni ropar in morilec. Ljudje so izvedeli o hromosti njegovega otroka, a nihče mu ni črhnal besedice, s pomilovanjem so zrli nanj. On pa je tiho delal, tiho hodil — tiho govoril . . .

Brigita tiho in zamišljeno. Mati? —

Matjan. Mati je preždeli cele dneve in noči pri otroku, nosila mu je rož in ni pustila nikogar k njemu. Govorila mu je, pravila pravljice, a vsaka beseda je bila tiha, nema prošnja za oprostitev, da ga je priklicala na svet, ona — otroka, ki je bil hrom. Z vsako besedo, z vsako rožo, ki mu jo je prinesla ga je prosila odpuščenja. Otrok pa jo je nemo gledal in jo poljubljal na ustnice.

* Nekoč sta bila na vrtu. Belo cvetje se je razsipalo nad njima, metulji so letali krog njiju. Otroci so tekali za temi metulji in jih lovili. In tedaj je nekaj sladkega pripolzelo na obraz hromega otroka, raztegnil je ročici in je hotel ujeti metulja. Pa mu je odletel nad belo cvetje. Tedaj je mlo pogledal mater in ji dejal: „Mamica — zakaj ne tekam kakor oni-le? Metulja bi rad!“ Ona je stisnila ustnice in se prišla za prsa. „Hočeš metulja?“ mu je rekla. — Ujamem ti ga.“ — „Ne, ne mamica,“ je del otrok, „sam ga hočem ujeti! Pusti me iz tega voza!“ In se je naenkrat vzpel in — padel na tla.

Ona se je stresla, pobrala otroka, ga pritisnila k sebi in govorila: „Odpusti, dragi, mili!“ — Otrok pa jo je začuden gledal, ustnice so se mu pretegnile in debele solze so mu polzele izpod gostih trepalnic. „Mama, mamica — ne morem hoditi — ne morem . . .“ — „Odpusti!“ je kriknila ona in ga divje poljubila — in odhitela z njim z vrta.

Brigita *preplašena zre s široko odprtimi očmi.* In?

Matjan. In tisti večer je odšla za hip v mesto. In ko se je vrnila, je odšla v otrokovo sobo, kjer je otrok spal. Tiho in oprezno je pokleknila pred posteljo, se tresla in zvijala, kakor bi jo bili živo kosali in ji trgali kožo od mesa. Pridušeno je hropla in vmes šepetala: „Odpusti, odpusti — ne morem ah — ne morem!“ — Pa kar naenkrat, kakor bi jo bil pičil gad, je skočila kvišku, vzela izpod plašča stekleničico s strupom in ga vlila otroku v usta.

Brigita *težko diha in vstane.* Otroku — ah . . .

Matjan. Otroku v usta. Otrok se je nasmehnil, požrl pijačo, se zvil v dvegube in izdihnil . . .

Brigita *sede.* Ah . . .

Matjan. In mati je objela mrtvo telo svojega otroka in je omedlela.

Brigita. To je strašno — strašno — gospod Matjan! (*Vstane in hodi po sobi gor in dol. Tudi Matja vstane, se opre ob klavir in zre v Brigito. Ta se ustavi pred njim.*) In to boste spisali vi —?

Matjan *z lahnim nasmehom.* Da — jaz.

Brigita *počasi, zamišljeno.* Torej delo matere . . . Ona umori svojega otroka, pomislite, ona ga umori! Svojega otroka — moj Bog! (*Sele na fotelj in sklone glavo.*)

Matjan *resno in poudarja vsako besedo.* In — gospa Brigita, kaj bi storili vi v tem slučaju?

Brigita *preplašena vstane.* Jaz — jaz? Torej delo matere, najvišje delo — najvišja, najmočnejša ljubezen! — Ujeti smrt, živo smrt — oprostiti živega mrliča —! Da — jaz bi storila isto. (*Kakor vsa pobita sede na fotelj in podpre glavo.*)

Matjan. Gospa Brigita, razburjeni ste. Saj sem vam le pripovedoval —!

Brigita. Pa — pa meni se je zdelo, kakor bi bila jaz tista mati, da je to resnica — da.

Matjan. Ah, bežite, gospa Brigita! To so le moje misli — ne mislite več nanje! (*Stopi k njej in jo prime za roko.*) Obljubite? Da?

Brigita. Ne — vem. — Veste, to je bilo grozno — grozno. In če bo na vse tako učinkovalo — na vse — potem . . . Gospod Matjan, in to niso le naše misli, to bi bilo res lahko mogoče, da se zgodi kaj takega? In bi bili vi na tem mestu zmožni, kaj takega storiti?

Matjan. Da, gospa, — rekel sem že, da je to veliko in pravo delo. Pa — gospa Brigita — pustite te misli in govoriva o čem drugem.

Brigita *vstane in gre proti klavirju.* No da, — govoriva o čem drugem. Ali ljudje vas bodo . . . No pa torej o čem drugem. (*Z drugim glasom.*) Ostanete zdaj dalje časa v našem mestu?

Matjan. Ne vem, kako še bo. Saj veste in me poznate že od preje — ne da mi nekaj, da bi bil več kakor, recimo, en mesec tu. Pa pridem drugam, v večja mesta — in spet me vleče nekaj nazaj, tu sem v domovino.

Brigita. Ah vidite, to je nekaj tako skrivnostnega, kako človeka neko neznano, nevidno hrepenenje siloma tira iz kraja v kraj. In vendar, kakor je staro že to, doma pa je vendarle najbolje. Ali ne?

Matjan. No da. Tu mi je res še najbolje — pa vendarle ne za dolgo, kakor sem dejal. *(Potrka. Vida Bronova vstopi. Iste starosti kakor Brigita. Oba jo začudeno pogledata.)*

Drugi prizor.

Prejšnja. Vida Bronova.

Vida. Na zdravje, Brigita! O, Matja — ti še tu? Kaj te še ni potegnili preko gora?

Matjan. Ej, Vida — in ti — odkod prihajaš?

Brigita. Zakaj te ni bilo tako dolgo? *(Si segajo v roke, sedejo.)*

Vida. No lepa vprašanja! — Pri Pavletovem predavanju sem bila. No, da — lepo je govoril. *(Vstane, hodi semtertja po sobi in se živahno obrača. Polna razposajenosti je in otroške naivnosti. Nazadnje spet sede in prekriža noge.)* Pa zakaj vidva nista bila ondi — posebno ti, Brigita?! Torej mož, tvoj mož — gospod soprog — predava — in ti, Brigita, ti njegova mlada ženka, sediš doma? Ha-ha. Ko bi jaz imela takega moža, bi bila vedno pri njegovih predavanjih. Saj mora biti to vendar lepo, če stoji ondi na vzvišenem prostoru mož in ona, žena, ga posluša z vso vnemo. Imenitno! Pa tebi ni nič do tega?

Brigita smehljaje se. Eh Vida, ti si še vedno stara. Polna naivnih, veselih besed.

Vida. No, zakaj bi ne bila? Službo imam, zdravje — in —

Matjan. In fanta, kaj? *(Se okrene proti Brigiti.)* Saj to vam je morda že znano, da je Vida moja nevesta?

Brigita smehljaje. Preje sem vedela nego vi.

Vida. No, da — zakaj ne? Saj se z Matjem pozna že izza otroških let.

Matjan. In sedaj pa naju že vse mesto pozna kot človeka, ki sta še zdaj eden in ena, ki pa bosta kmalu v celoti dva. Kaj ni tako, Vida?

Vida. Tako je. Pa pustimo to. Ti, Brigita, povej kaj lepega!

Brigita se vzdrami. Kaj? A tako — kaj lepega naj povem? — Zdajle se mi pa res ne ljubi.

Vida. Se ti ne ljubi. In tebi Matja?

Matjan. Jaz tudi ne bom govoril.

Vida. Ah, pusteža pusta! *(Vstane in se pretegne.)* Moj Bog, sam dolgčas vaju je. Človek bi kar zadremal pri vaju. *(Gre h klavirju, prebira nekaj not, jih spet odlaga, slednjič izbere nekaj, položi na pult, si pripravi stol in udari akord. Medtem pa pogleda Brigita z globokim pogledom Matjo in mu reče polglasno.)*

Brigita. In vendar ne morem pozabiti onega, kar ste mi pravili. Da mati umori. (*Vida se hitro okrene in pravi.*)

Vida. Kaj, umori? Zdaj se menita o umorih? Kdo umori?

Brigita vsa v mislih. Mati. -*Matja vznevoljen predene roke.*)

Vida pride k mizi in sede. Kaj pa govoriš? Katera mati, kje, koga?

Brigita kakor preje. Da mati umori otroka, če je pohabljen.

Vida se strese in nekaj časa kakor osupla gleda Brigito. Umori otroka, če je pohabljen! — Ti, ti si pa čudna (*naenkrat se nasloni vznemirjen in zamahne z rokama.*) Ha, ha — skoro si me v resnici prestrašila s temi besedami. Brigita. Ti si pa prava, ti! — Saj bi tega ne zmogla, in pa — oh, saj bi te zaprli potem — in — in navsezadnje bi bila reva vse življenje. Ali pa bi izvršila samomor. Take misli so brez podlage in zelo bedaste.

Matjan. Bedaste? (*se začuden vstopi pred Vido.*)

Vida. No, no — ne glej me tako začudeno! — Bedaste, da. In ti, kaj jih imenuješ ti morda, no recimo, pametne ali duhovite, ali praktične morda? —

Matjan. Ne govori tako! — (*Se obrne, sede in kadi cigareto. Brigita sloni na mizi in zre v svetilko.*)

Vida. Moj Bog — vidva sta menda že spet v vajinem razporeženju oblakov — ha, ha. — (*Kar na mah se zresni.*) Ti, čakaj, Brigita, veš, Pavle je pa pravkar predaval o materi, ki žrtvuje vse svoje življenje pohabljenemu otroku ...

Brigita začudena. To, to je govoril Pavle?

Vida. Kaj nisi vedela? Lepo se brigaš za pota svojega moža. To je govoril, da. In kako so bili vsi navdušeni in so mu ploskali! Jaz še posebno. (*Vrata se odpro. Pavle vstopi. Hitro stopi k onim trem.*)

Tretji prizor.

Prejšnji. Pavle Traven.

Vida. Ej, glej ga, glej! Pravkar sem govorila, kako so vam ploskali — in —

Matjan. In kako si ti najbolj ploskala.

Pavle sega vsem v roke. Pozdravljeni, pozdravljeni! O meni ste govorili? — Torej je škoda, da sem že prišel, bi bili morda še nekaj vencev spletli meni na čast.

Vida. Ah, vi domišljavica! — Pa prav je, da ste prišli. Brigita in Matja sta tako slabe volje, in jaz bi rada le govorila, govorila in se smejala — ha, ha, ha.

Pavle. Prav, gospodična Vida. Pomagal vam bom. (*Sede.*)

Matjan. Ti Pavle, še vedno tako pridno in vneto deluješ v „prospeh izobrazbe in prosvete“. (*Se ironično nasmehne.*)

Pavle. Ah, malekost, malenkost! Moje moči so majhne, kaj bi! — Delam že, no — ne rečem — pa ni vredno — ni vredno govora — Matja, in ti, pišeš?

Matjan. Pišem, če so misli tu.

Vida. Ej, misli se že dobijo! Saj je toliko snovi, povsod, povsod. In jezik imaš lep — in talent!

Pavle. Da, vidiš, Matja, to je veliko res, da imaš tako krasen jezik; kakor melodije so tvoje besede. Četudi časih, no časih sicer ni kdovekaj faktov, faktov...

Brigita. Ti bi hotel faktov, Pavle, kaj?

Pavle. No, da, faktov; namreč naše ljudstvo se s samimi besedami le zastruplja. Ne, ne!

Vida. Ah, gospod profesor, kaj bi se zastrupljali! Lepo besedo bero — in dalje ne pomislijo.

Pavle. Ej, ne vem, če je vedno tako!

Matjan se zdrzne. Ti, Pavle, kako bi ti hotel pravzaprav, da bi pisali?

Brigita. Saj veš, Pavle, kaj misliš ti o tem?

Pavle. Kakor sem rekel: več dejanj in nič nenaravnega; to je.

Brigita gleda Matjo. Nič nenaravnega. In vendar —

Vida. Kaj je spet s teboj, Brigita? Tako čudna si danes, in te-le besede si govorila tako čudno...

Brigita se prime za čelo. Jaz — čudna? — Morda. Ali pa pravzaprav ni ničesar — nekaj me je razburilo in zdaj me boli glava.

Pavle. Brigita! Rekel sem ti že tolikrat, da ne misli toliko. (*Smehljaje.*) Vidiš, to ni za ženske — pa oprosti. Kaj imaš od tega? Glava te boli — pa nič drugega. Ali si že prišla do kakega zaključka?

Brigita ga pogleda in se nasmehne. Zaključkov je malo, in kdor pride do enega, je res pač večji človek, nego sem jaz.

Vida. Potem sem pa jaz velik človek — ha, ha!

Matjan. Kako to?

Vida smeje. Ker sem prišla do zaključka, da je najbolje vsako žalost politi s smehom. Ha, ha!

Brigita. To še ni zaključek, Vida. O tem bi se dalo še razpravljati. Zaključek pa stoji trdno, neomajno, brez nadaljnih razpravljanj.

Pavle zamahne nevoljno z roko. Eh, pustimo zaključke in vsa razpravljanja! Gospodična Vida je prišla, da bi se smejala. Ali ne?

Vida. Ne vem, kako bo s smehom. Danes tako nekako zastajajo besede vsem in se spotikajo, da ni gladine za smeh... Ah (*se nasloni*), pomislite, Brigita niti ni vedela, o čem ste predavali. Lepo, kaj?

Pavle. Nič nenavadnega. Ne briga se za to.

Brigita. Pa res ne. Vida mi je šele povedala, da si predaval o požrtvovalni ljubezni matere, ki ima pohabljenega otroka.

Pavle. O tem je bil govor, da.

Matjan. Kako, da se ti zavzemaš za to?

Pavle. To se ti zdi čudno? Saj to je nekaj čisto navadnega, samo da je treba časih ljudi še malo bolj podrezati, da se zavedajo svojih lepih dolžnosti.

Brigita. Meni se zdi, da dolžnost ni lepa. Kar je dolžnost, je pač dolžnost — mora se izpolniti — a lepote ni v njej.

Pavle. Ah, Brigita, imaš že spet svoje muhe, svoje nazore!

Vida. Saj sem že večkrat rekla, da je Brigita muhasta. Ha, ha, ha!

Matjan. Da, gospa! To je lepo, kar človek stori iz lastnega nagiba, ne iz dolžnosti.

Pavle. Novotarije! Ha, ha! Za ljudstvo to ni! Dolžnosti naj bi izpolnjevali! Bog daj, da bi jih! To je glavno!

Brigita. Ti, Pavle, kaj pa, če bi kdo govoril, da tista materina požrtvovalnost ni požrtvovalnost, temveč le krivo tolmačenje naravnega zakona?

Pavle. Take misli in besede so neumne!

Matjan. Neumne? Tako.

Vida. Prej — pa čakajte — kako je bilo? — Ah, zdaj vem! (*Govori Pavletu.*) Prej je dejala Brigita, da umori mati svojega pohabljenega otroka.

Pavle začuden. Kaj — kako? Ali ga je katera umorila ali kako? Si kje brala o tem?

Brigita se nasmehne. Ah ne — ne; to je bila le misel.

Pavle. Take misli! — Tista mati nima nobenega pojma o materini ljubezni, nima nobene nežnosti ženskih čustev, ni takorekoč mati, ne ženska in končno tudi ne — človek! (*Se ves razgreje in razburi.*)

Matjan. Ne človek, temveč zver — kaj, Pavle?

Pavle trdo. Zver! Da, zver je!

Brigita. Kako napačno!

Pavle poln osuplosti. Ti — ti — zagovarjaš?

Brigita pogleda ga z resnim pogledom. Da, jaz.

Vida. Saj ima le muhe, gospod profesor, ne razburjajte se! (*Proti Brigiti.*) Ti — ti — ne bodi taka, Brigita! (*Jo boža po laseh.*)

Brigita se smehljaje okrene. Pavle, kaj — smisla za materine dolžnosti nimam — in ne požrtvovalnosti?

Matjan. Ah, gospa Brigita!

Pavle. Ne zamerim ti, ker gotovo ne misliš resno svojih besed.

Vida. Muhe — same muhe! Ha, ha!

Brigita. Kaj pa, če bi kdo spisal knjigo z vsebino o osvoboditvi takega reveža po materinih rokah in bi bil tudi sam zmožen tega?

Pavle. Torej, da bi mati umorila otroka?

Vida. To, da — to sta govorila preje.

Matjan. No?

Pavle. Tistega bi bilo vredno pahnuti v ječo, zakaj pohujšal bi ljudstvo, človeštvo. In tisti bi bil človek brez vesti!

Vida. Tudi jaz tako pravim. Ah — nesmisel! (*Matja počasi vstane in se ironično smeklja.*)

Matjan. In, Pavle, jaz sem tisti človek „brez vesti“.

Pavle *plane kvišku.* Matja — ti?

Matjan. Jaz.

Vida *strmi vanj.* Ti, Matja?

Pavle. Tega ne boš storil — preganjan boš.

Matjan. Bom.

Brigita. Gospod Matja, čemu, čemu? Molčali bi bili —

Pavle *počasi.* Če to storiš — (*hitreje*) najina pota gredo vsaksebi.

Vida. In, jaz — ah — pa premislil si boš! (*Plane k njemu in ga objame.*) Premislil si boš, kajne? (*Ga poljubi.*)

Matjan *jo pogleda.* Ah — Vida . . .

Vida. Da, da! (*Mu stisne roko.*) Pozno je. Odit moram. Lahko noč! (*Sega Pavletu in Brigiti v roko.*) In drugič se bomo smejali — pa da mi ostanete zvest družabnik pri smehu, gospod profesor!

Pavle. Gotovo, gotovo, gospodična! Klanjam se! (*Jo spremi do vrat.*)

Četrty prizor.

Prejšnji, brez Vide.

Brigita *sama zase.* Malenkostna si, Vida . . .

Pavle, Matja! Tvoja zadnja beseda o tem?

Matjan. Zadnja. Sicer pa je čas, da grem tudi jaz. Lahko noč!

Pavle *se obrne od njega.*

Brigita *tiho.* Pozdravljeni! (*Gleda zamišljena za njim.*)

Zastor pade.

Drugo dejanje.

(Dve leti pozneje.)

Salon I. dejanja. Solnčno poletno dopoldne. Solnce razžarja salon v rumeni, zlati luči, dolg pramen pada prav sredi salona in žari v mavričnih barvah na steni. Vrata na balkon so odprta; bele zavese se nalahno gibljejo. V vazah je polno belega in nalahno zardelega cvetja, vejica šipka leži preko mize. Na balkonu žvrgoli kanarček. Vse je nekako svečano.

Prvi prizor.

Matjan, Vida.

Nekaj trenutkov je salon prazen; vse tiho, le kanarček žvrgoli in zavese podhrtevajo. Zastlišijo se koraki in strežnica, ki govori: „Tukaj prosim, v salon. Gospoda ni še doma, mislim, da takoj pride, a gospa je slaba in še ni vstala. Prosim! Vrata se odpro in Vida in Matja vstopita. Vida v lahki, svetlomodri poletni obleki, Matja v beli obleki. Vida obstane ob Matju.

Vida. Vidiš Matja, vesela sem te, da si prišel!

Matjan. In tu je bilo, ko sva se zadnjikrat videla, oni večer pred dvema letoma. *(Stojita ob balkonu. Matjan naslonjen ob steno, Vida nasproti njemu.)*

Vida. In nič nisi pisal in povedal, kdaj in kam odhajaš . . .

Matjan. Odšel sem bil že drugi dan. Popreje si rekla, da sem bil v Moskvi, ne?

Vida. Da, da, poslal si mi bil karto. Ah, poglej; kako lepo sije danes solnce!

Matjan. Da, da, vsi zlati so žarki v ozračju. Pa Vida, nekako resnejša se mi zdiš — kako to?

Vida tišje. Tisto leto, ko si bil odšel, sem jela premišljati o sebi in o —

Matjan hitro. In o meni?

Vida. Da — in o tebi. In začudila sem se, ko nisem začutila v sebi one — ljubezni, da ti odkrito povem, Matja, — ki sem mislila, da jo imam . . .

Matjan. *Tiho — gleda v daljavo.* Jaz sem bil že preje videl vse to, in hotel sem ti reči besedo v slovo — pa prehitela si me sama, leto pozneje. In vendar, Vida — kaj te je bilo privedlo do razmišljanja sploh? Nisi bila take narave preje — lahkomiselna si bila, vesela, lahkoživa.

Vida. Bilo je čisto naravno — in zelo navadno. Moja sestra se je poročila z možem, o katerem je mislila, da ga ljubi. Bila je prav take narave kakor jaz. In v zakonu je izpregledala, izpregledala je v strašno,

medlo noč, zakaj ni bilo prave ljubezni v njej, le navidezno je plalo nekaj v njeni duši, nekaj toplega . . . A sedaj niti tega ni več — in ona se muči in trpi, trpi noč in dan. In ločiti se nočeta, zaradi —

Matjan — zaradi „jezikov“?

Vida. Da — zaradi jezikov. In tako trpita oba. Pa, da bi vsaj ne bila tako mirna na zunaj. Pa to se kar nekaj reže v njiju. Strašno, je njuno življenje. (*Pokrije obraz z rokama. Čez nekaj časa.*) In vidiš, Matja, ta — četudi tako vsakdanji dogodek, me je privedel do razmišljanja o sebi in tebi. Pa ljubezni nisem našla v sebi. In vendar sem mislila, da sem te ljubila . . .

Matjan. Ljubila si me, kakor sem ljubil jaz tebe. Nekaj lepega, dobrega je bilo v vsem tem. A one globoke, neskončne, brezmejne ljubezni ni bilo ne v tebi in ne v meni.

Vida gleda nekam v daljavo in govori počasi. In vendar mi je časih žal po oni, oni ljubezni, recimo. Dolgčas mi je po njej, pogrešam jo. In zdi se mi, kakor bi mi nekaj odvzeli, nekaj neizrečeno lepega, dobrega, mladega. Zakaj glej, trpljenja ni bilo v onem čutu in ne prevar. Mirno, narahlo je brnela ljubezen v duši in bila je vsa rožnata, solnčna . . . (*Se zamisli*).

Matjan jo globoko pogleda in ji stisne roko. Poglej, poglej solnce, Vida — to današnje solnce. Poglej!

Vida. In kako mlado je vse! Škoda, da je Brigita bolna.

Matjan se strese. Bolna? — Pa kaj ji je?

Vida. Kaj ne veš ničesar, moj Bog?! Kaj ti niso pisali?

Matjan. Ničesar ne vem, ničesar.

Vida. Ha — ah — tu je!

Drugi prizor.

Prejšnja. Pavle.

Pavle hitro vstopi. Postaran je in bolj resen. Ona dva mu gresla naproti. Pavle jima stiska roke in govori zamolklo.

Pavel. Klanjam se, gospodična Vida! — Pozdravljen, Matja!

Matjan. Pisal si mi bil in ravno še o pravem času me je dobila karta. Odhajal sem prav tisti dan iz Moskve v domovino.

Pavel. Seveda — ostani, pogovoriva se še kaj! — Pogrešal sem te dni človeka, kakor si ti.

Vida. Da, ostani še!

Matjan. Ostanem torej. (*Sede spet.*)

Pavle. Bi hotel videti njo?

Matjan *ga pogleda. Njo? (Kakor sam zase.)* Ah, morda bi bilo bolje — pa — da, da, — videl bi jo rad!

Pavel. Počakaj torej, saj tako gotovo pride, ko bo odšel zdravnik.

Vida. Upam, da bo Brigita kmalu dobra.

Pavel. Da — gospodična, telesno že. — Ali — ali kaj bo z onimi mislimi, ki jih ima. Vidite, to udari na razum, na voljo — in kaj potem, potem? Ah. — *(Se nasloni na mizo.)*

Matjan *se strese in upre pogled v vrata, ki vodijo v spalnico. Tudi Pavle in Vida se ozreta tja. Zaslišijo se koraki. Prihajata. (Tiho.)* Ona — Brigita! *(Vrata se nalahno odpro.)*

Tretji prizor.

Prejšnji. Brigita, zdravnik.

Brigita vstopi in zdravnik. Vsi trije molče pogledajo Brigito, ki je v beli domači obleki, zelo izhujšana, blede in vpadla. Govori tiho in glas se ji trese. Videti je vsa zamišljena in večkrat se prime za glavo. Ko se odpro vrata, obstane ob njih, pogleda v Matjana z dolgim pogledom in mu gre z omahujočimi koraki naproti, mu poda roko, ki jo molče poljubi in reče.

Brigita. Pozdravljeni!

Vida in Pavle. Pozdravljena!

Brigita *ju prezre; proti Matjanu.* Gospod Matjan, vedela sem, da ste v bližini, čutila sem vas.

Matjan *stoji vidno nemiren in ves zmešan.* Da, vrnil sem se in sem vas obiskal. — Kako je, gospa Brigita?

Brigita *sede.* Kakor je.

Matjan *sede in jo gleda.*

Zdravnik, *ki že preje sega v roke Vidi in Pavlu, pristopi k Matjanu.*

*Zdi se mi, da se poznavata, gospod Matjan!

Matjan. Da, poznavata se, gospod doktor.

Vida. Saj v tem mestu se tako vsi poznamo; in če kdaj srečam tujega človeka, se začudena ozrem za njim in si mislim, odkod je in kako je pač prišel k nam.

Zdravnik. No, da, majhno mesto je to — majhno.

Brigita. *gleda ves čas v solnce in počasi dihaje reče.* Kakšno veliko in zlato solnce je tu! Kakšna luč!

Matjan. Da, gospa Brigita, vsi se že čudimo tej svetlobi danes.

Brigita *trudno.* Kako dobro za človeka, ki lahko vidi in občuti to solnčno prešernost, to solnčno lepoto! *(Naenkrat z drugim glasom.)* Gospod Matjan?

Matjan. Gospa Brigita?

Brigita. Kako vam je bilo v tujini?

Pavle *jo ves čas nepremično gleda in ne more govoriti.*

Matjan. V Moskvi? Saj ni vredno besed, gospa Brigita! Življenje je bilo, kakršno je vedno in povsod.

Brigita. Torej nimate ničesar dostaviti? *(Ga hitro pogleda — in počasi omahne na fotelj.)*

Zdravnik in Pavle *hitro pristopita.*

Zdravnik. Oprostite, milostljiva, pojdite rajša še za nekaj časa v posteljo. Govorjenje vam škoduje.

Pavle. Da, Brigita, prosim — pojdi rajša počivat. *(Jo prime za roko.)*

Vida. Brigita, spremim te.

Brigita zamišljena. Da bi šla? — Imate prav. *(Trudno vstane in se nasmehne.)* Pustite grem že sama. *(Proti Vidi.)* Pridi še, Vida!

Vida. Pridem, takoj na večer pridem!

Brigita gre proti vratom, kjer obstane. Gospod Matjan, in midva, midva se še pogovoriva o delu, o delu! *(Ga gleda nekaj časa.)*

Matjan ji poljubi roko in govori s tresočim se glasom. Kakor boste hoteli, gospa! Klanjam se, gospa Brigita!

Brigita. Pozdravljeni! *(Nekaj časa še obstane, potem odide, kanarček zažvrgoli izredno veselo in dolgo.)*

Pavle. No, vidiš — srečo sem imel. — Izvedel sem bil po gospodični Vidi za tvoj naslov in zdaj po dveh letih sem si mislil, da se boš skoro vrnil in sem te torej prosil, če se vrneš, da bi se oglasil pri meni. In posebno še letos. *(Se zamisli — naenkrat.)* Pa sedimo, sedimo. *(Sedejo na fotelje. Vida sredi, na vsaki strani Pavle in Matjan.)*

Matjan. Posebno letos? *(Hitreje.)* Povej mi, kaj je z gospo Brigito?

Pavle temno gleda vanj in reče. Ne veš? Mislil sem, da ti je pisala gospodična Vida.

Vida. In jaz sem mislila, da ste mu pisali Vi.

Matjan. Torej?

Pavle. Ah — to je žalostno, Matjan! *(Se zamisli.)*

Matjan. Žalostno? *(Poln napetosti zre v Pavleta.)*

Pavle. Bilo je pred tremi tedni — in Brigita je porodila dečka.

Matjan. Ah — čestitam! *(Mu hoče podati roko.)*

Pavle plane pokoncu. Sede trudno in težko sope. Otrok je — slep — slep — za vse žive dni slep.

Matjan strmi in se prime za mizo. Nemo odpre usta, hoče nekaj reči — sklanja se vedno niže na mizo, slednjič dvigne glavo, pogleda v strop in stisne ustnice — komaj slišno reče. Slep —

Vida kakor v sanjah. Kako lepo sije solnce danes in kako vse zlato in žareče je!

Pavle in **Matjan** *jo nemo pogledata.*

Matjan. In ona — gospa Brigita? — Že ve?

Pavle. Takoj je vedela — ona prva. — Ona nas je privedla do tega, da smo dali otroka takoj preiskati. Vse zdravnike sem poklical, — vse — vse — ali — vrag — Bog — in — in jaz ne vem — to je tako silno, haaa. *(Se strese in potem spet mirno gleda Matjana.)*

Matjan. Ona praviš, da je prva vedela? Govori jasneje — kako to, kako?

Pavel. Že pred porodom je bila Brigita zelo, zelo čudna. Hodila je vsa zamišljena in polna strahu po sobah, a na cesto ni marala. Niti v tiste aleje zunaj mesta, kamor je vselej tako rada zahajala. Cele ure je presedela ob oknu, cele ure ni govorila. In nekaj dni preje je popolnoma otopela. Ah Matjan, tiste dni je bilo težko, — a oni trenutek je bilo še težje. Takrat je zavpila v brezupni, mrtvaški grozi: „Poglejte ga — slep je — slep je!“ in je omedlela in šele čez dva dni se je zavedla. Takrat je bila gospodična Vida pri njej.

Vida se zdrzne. Da — in me je pogledala tako, tako neizrečeno obupano in mi dejala: „Vida — slep je.“ In jaz — jaz sem molčala. Potem pa je šepnila: „Vedela sem.“

Pavel. Tri dni ni potem izpregovorila niti besedice, le otroka je gledala. Vedno ga je gledala, vedno z istim dolgim pogledom —, komaj da je trenila z očesom.

Matjan. In zdaj? *(Komaj, da more govoriti.)*

Pavel. In zdaj časih vstane in gre k oknu in gleda v solnce. Dolgo — dolgo. Potem gleda nekaj časa otroka, nekaj časa spet solnce in šepeče, kaj vem, kaj si šepeče! — Ne razumem je! — Da, ponoči enkrat je govorila o nekih metuljih in belem cvetju. Tudi tvoje ime je vpletala vmes. Potem pa je ihtela vso noč. Bojim se, da ji ne bo še hujše. Onega mrzlega, topega pogleda se bojim in one brezbržnosti za vse, kar se godi krog nje. In vendar nekaj premišlja in premišlja, veliko premišlja.

Matjan se prime z obema rokama za glavo in zre v mizo. Da je prišlo tako — tako!

Pavel. Da — da je prišlo tako! Kdo bi si bil mislil kaj takega — takrat, ko si bil zadnjikrat pri nas. — Pa — pozabil si ono, Matjan?

Matjan zamahne z roko. Pozabil — že zdavnaj. —

Pavel. Prenagril sem se bil v besedah, razumeš. —

Matjan. Razumem, razumem — pustiva to!

Pavel. Da, pustiva to! *(Pogleda na uro.)* Čudno, še zdaj ni zdravnika. Ob tej uri prihaja navadno. — Ah, pa pripoveduj kaj, Matjan! Kako ti je bilo v tujini?

Matjan. Kako mi je bilo? Kakor navadno, kakor mi je tu in povsod drugod. Gledal sem, čutil, mislil in delal. Časih je zabesnelo v meni sto-

tisoč odmevov rajske pomladi, časih se je zaprlo vse v meni in ni bilo žarkov, sama megla in noč. — (*Se zdrzne.*) Ah, glejta — kakšna luč je tu, kakšno solnce je danes!

Pavel se ozira. Da, poseben dan solnca je danes. Nisem še pozabil, da bi bilo kdaj bogatejše sijalo solce tu sem v salon. In kako žvrgoli kanarček!

Vida. Škoda, da vsega tega ne vidi Brigita!

Pavel se zamisli. Škoda — škoda. —

Matjan. Misliš, da ne vidi vsega tega?

Pavel. Ah, gleda pač, pa ne vem, če občuti vse tako.

Matjan zamišljeno. Da — morda občuti drugače. — (*Zunaj pozvoni. Kmalu nato se sliši moški glas in koraki v drugi sobi.*)

Pavel. No, torej zdaj je prišel zdravnik. Počakam ga tu, da mi pove, kako je Brigiti in otroku.

Matjan. Naj останem? (*Vstane.*)

Četrti prizor.

Prejšnji brez Brigitte. Zdravnik.

Zdravnik. Ubogljivega bolnika imam in takih sem vedno vesel. In tako bo v kratkem zdrava, gospa.

Pavle. Ah, hvala vam, gospod doktor!

Zdravnik zamahne z roko. Ni treba! Storim, kar je v moji moči. (*Se obrne proti Matji.*) Ah, vi, gospod Matjan, zadnji čas precej govorijo o vas tu.

Matjan. Že mogoče.

Pavle. Slaven pisatelj boš — no, saj si že —

Vida. Res, res, Matja.

Matjan. Hvala, hvala!

Zdravnik. Z zadnjo knjigo ste vzbudili zelo veliko pozornosti.

Pavle in Vida začudena pogledata.

Zdravnik. Kaj ne vesta?

Pavle. Zadnje čase sem ves zmešan — ne vem in ne slišim ničesar.

Vida. Ah, meni se godi isto.

Zdravnik. Torej še ničesar ne vesta?

Matjan nevoljen. Ah, pustite, pustite to, gospod doktor!

Zdravnik. No, no! Kaj bi! Da, da! Gospod Matjan je izdal knjigo čudne, čudne vsebine. Da veste, jaz sem odločno proti vam!

Matjan ironično. In drugi menda tudi, kolikor vem.

Pavle in Vida. Ha!

Pavle. Jasno mi je, Matja, izdal si ono knjigo.

Vida. Ono?

Matjan. Da, da, ono knjigo sem izdal.

Zdravnik. Sta slišala že preje o tem delu.

Pavle. Že preje. Pa, Matja, kako to?

Matjan. Kakor sem rekel.

Vida. Torej si vendar storil to. *(Se zamisli.)*

Pavle *vstane in hodi nemirno gorindol.*

Zdravnik. Tiste vaše besede, gospod Matjan, so — pa oprostite izrazu — jako podle in neresnične.

Matjan. Saj vam ne zamerim —

Zdravnik. Ni treba, govorim o knjigi, ne o vas.

Matjan. To je eno in isto.

Vida. Tako?

Matjan. Ah, Vida, razumi me vendar!

Pavle *sede.* To naj človek razume, kaj takega!

Zdravnik. Vaše besede so zelo brezsrčne, posebno v zadnjem poglavju. Ne rečem, jezik je lep, ali —

Pavle. Dejanja — ta so čudna!

Zdravnik. Da, dejanja. To je nenaravno, da bi umorila mati svojega otroka le vsled ljubezni do tega, ker vidi, da trpi otrok in je nesrečen. *(V tem se odpro nalahno in tiho vrata spalnice. Brigita pogleda in ob njih obstane. Vidi se le skozi odprtino ves njen obraz, ki izraža grozno napetost in muko. Nihče je ne zapazi, ker vsi poslušajo zdravnika, Matja pa kaže hrbet vratom in gleda skozi okno.)* V tem jaz ne vidim ljubezni materine, pač pa neko olajšanje zanjo.

Pavle. Prav.

Vida *je tiho in posluša pazno.*

Matjan. Tako, ha! *(Podpre glavo in zre venomer skozi okno.)*

V tem prihaja Brigita nalahno vedno bolj v salon in obstane pri odprtih vratih. Nagnjena je naprej tako, da se vidi, kako je pripravljena skočiti nazaj v spalnico. Mrtvaška bledota sije z lica, roke se krčijo, večkrat se prime za glavo.

Zdravnik govori dalje. Zato, vidite, ker vidim jaz pravo materino ljubezen v takih slučajih le v tem, da —

Pavle *mu seže naglo v besedo.* Da ostane mati vse življenje pri otroku in ga ljubi in skrbi zanj.

Zdravnik. Da, tako je!

Matjan. Čemu? Za tisto smrt, ki jo ima otrok v sebi?

Pavle. Matja, človek je!

Vida. Človek, vreden ljubezni!

Matjan. Ni cel! In zato mu je treba večje, večje, neskončno večje ljubezni!

(Brigita se strese.)

Pavle. Matja, ne govori tako, ah!

Matjan. Tako je — in ne drugače.

Zdravnik. Odločno sem proti temu, kakor sem že dejal.

Vida. Ah pustimo te strašne stvari, pustimo!

Pavle. Molčimo, da. Pa, Matja, ne razumem te!

Matjan *se ironično nasmehne*. Tudi drugi me ne.

Pavle *proseče*. Gospod doktor, povejte mi še enkrat, ali, ali je res zaman vse?

(Brigita napeto posluša.)

Zdravnik. Zaradi otroka?

Pavle *tiho*. Da.

Zdravnik. Kakor bi rad napel vse svoje sile — ne gre. Tudi kar se drugih kolegov tiče — nikjer, nikoder pomoči.

(Brigita stopi bliže.)

Pavle. Torej — zaman vse? *(Napeto zre v zdravnika.)*

Matjan *gubanči čelo*.

Vida *je vsa nemirna*.

Zdravnik. Popolnoma zaman je vse!

Pavle *sklone glavo*. Hvala!

Brigita se prime z obema rokama za prsi, stekleno pogleda, počasi odide in pripre vrata.

Pavle *čez nekaj časa*. Čuden slučaj, podoben tvojemu delu, Matja!

Matjan. Ah, Pavle!

Vida. Tu ne bi bilo kaj takega mogoče — Brigita — ne, ne —

Zdravnik. Kaj vam je! Pustite take slutnje — smešno je! *(Vstaja.)*

Sicer pa, poldne bo — domov moram! — Klanjam se! *(Sega vsem v roko.)*

Vsi. Klanjam se!

Zdravnik *odide*.

Peti prizor.

Prejšnji, brez zdravnika.

Vida. Prijazen in domač človek je ta zdravnik, in zdi se mi, da slove daleč naokrog, kako dober zdravnik je.

Pavle. Da, da, zelo dobro zdravi.

Matjan. Škoda, da se že stara. Sploh je to tako čudno in skoro smešno, da človek prav v tistem času, ko ima nekaj prakse, recimo, odloži svoje delo, ker mu manjka moči v telesu.

Pavle. Tudi duša se navadno postara.

Matjan. Ne vedno.

Vida. Lepo je življenje, če je duša mlada in zdrava, in telo seveda tudi —

Matjan. Da, zdravje, zdravje — tudi v duši. In vendar nočejo razumeti besed, ki govore, da je življenje brez zdravja le smrt . . .

Pavle. Kdo pa vendar tega ne razume?

Matjan se nasmehne. Ah, vi! Pa kaj — spet smo na istem potu naših besed. Poldne bo, in oditi moram.

Pavle. Pridi še!

Matjan in Vida vstaneta.

Vida. Tudi jaz moram domov. Pa je tako prijetno tu pri vas v tej sobi, polni solnca in rož. Pravi dom solnca in mladosti je tu!

Pavle. Da bi bil!

Vsi trije stoje in se ozirajo po sobi. V tem se zasliši iz sobe krčevit stok.

Matjan se strese in zavpije. Moje delo, ha — moje delo! *(Se prime za glavo in pade na fotelj.)*

Pavle in Vida ga kakor besna pogledata.

Vida razume in zavpije. Matja, sovražim te!

Pavle plane kakor norec, se prime za glavo in zavpije z divjim glasom. Zločinec! Proč, proč!

Hiti proti vratom, a ko jih hoče odpreti, omahne in stopi za korak nazaj. Na pragu stoji Brigita, vsa mrtvaška in kakor okamenela. Vsi trije se stresejo. Zunaj zazvoni poldne in zvoni do konca, votlo in zamolklo. Brigita stopi naprej, gre z rokama opiraje se za hrbtom ob zid do mavrice na zidu. Ves čas zre nepremično v Matjo.

Pavle jo hoče prijeti za roko, a ona zamahne z dolgo kretnjo proti njemu. Potem pa govori trdo in s stisnjenimi ustnicami s pogledom na Matjo.

Brigita. Ne morem. Slep je — a moj, tako zelo moj! *(Se onesvesti in pade.)*

Vsi ostrme.

Konec.

